

ČHEMNITZ
(KARL MARX-STADT)

VRATISLAV

POLSKO

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. století

*„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu*

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. STOLETÍ

„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu

Edice Český ČAS

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. STOLETÍ

„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu

Dějiny jsou jako moře.
Zdálky vypadají monumentálně, ale když jste uprostřed,
tak se vám dělá špatně.

Gabriel Laub

Copyright © Roman Cílek, 2014

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2014

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2014

© Nakladatelství ČAS, 2014

ISBN 978-80-7475-050-2

na moravsko-slovenských hranicích. Dvanáct stovek četníků mělo být hned poté směřováno přímo do Prahy. Velitelství VII. sboru byl zase určen rozkaz, aby vojenské jednotky, vrátivši se ze Slovenska, byly ubytovány ve Vyškově, kde mají zůstat v dočasné pohotovosti.

To bylo z hlavního štábu vše.

A co ministerstvo národní obrany?

Šéf resortu generál Jan Syrový si musel být toho dne vědom možnosti blízkého vpádu německých armád. Zřejmě i on však tápal v názoru na to, jak by se mělo na podobnou situaci reagovat. Proto nejprve vydal rozkaz udržet vojska v kasárnách tak, aby „bylo zabráněno jakékoliv srážce s německým vojskem v případě jeho postupu naším územím“, ale poté nechal odeslat pokyn, aby se jeho předchozí požadavek prozatím pokládal za předběžné osobní sdělení, jež bez dalšího rozkazu nesmí být předáváno podřízeným.

Několik dalších opatření se týkalo Slovenska.

V průběhu dne zde můžeme zaznamenat vývoj, jenž odpovídal situaci. Dopolední rozkazy upřesňovaly povinnosti slovenských důstojníků vyslaných do štábů vyšších jednotek. Byli přiděleni přímo veliteli a měli sledovat veškerou činnost vyšších velitelů, vztahující se k veřejnému dění na Slovensku. Ministr Syrový ukládal všem velitelům, aby poměr přidělených důstojníků ke štábům „vyvíjel se co nejlépe v duchu opravdové kamarádské spolupráce, respektující zájmy armády a slovenského národa“. Další pokyny již vycházely z možnosti odtržení Slovenska: „Pro případ, že slovenský sněm prohlásí dnes samostatnost Slovenské krajiny, velitelé zachovají klid a rozvahu. Přizpůsobí se situaci a nebudou ji komplikovat jakýmikoliv zásahy.“ Po poledni, kdy se dosavadní možnost odtržení Slovenska stala realitou, se krajské vojenské velitelství v Bratislavě bleskovým telegramem obrátilo na pražské ministerstvo národní obrany s žádostí o předložení přesnějších instrukcí. Obratem obdrželo rozkaz: „Vstupte ve styk s ministrem Čatlošem a zjistěte záměry slovenské vlády ohledně armády. Zabraňte, aby českých vojáků bylo používáno ve zbrani proti Slovákům, a učiňte vše po dohodě s ministrem Čatlošem, aby nedocházelo k incidentům mezi Čechy a Slováky.“

Jeden z dalších rozkazů ze 14. března 1939 nesl adresní záhlaví „Prchalovi – Chust“. Generál Lev Prchala, který tam velel jednotkám československé armády, v něm byl vyzván, aby zůstal na místě, jelikož je pověřen evakuací Podkarpatské Rusi. Za tím účelem, jak se doslova pravilo v depeši, bude volán nejen přímo Budapeští, která s ním prodjedná bližší modalitu, ale také Prahou, která snad také ještě sdělí podrobnější směrnice.

A opět: to bylo vše.

VĚTŠÍ POZORNOST BYLA VĚNOVÁNA PREZIDENTOVĚ CESTĚ

Během dopoledního zasedání vlády se Chvalkovský několikrát telefonicky dotazoval na německém vyslanectví, zda už přišlo vyjádření k Háchově žádosti o přijetí. Berlín zatím neodpovídal: zřejmě se tam takticky čekalo na výsledek dění v Bratislavě. Zásadní stanovisko obdržel Chvalkovský až kolem třinácté hodiny, kdy už byla záležitost Slovenska vyjasněna k plné německé spokojenosti. Nyní tedy říšský kancléř Hitler prostřednictvím svého zastupitelského úřadu sděloval, že je ochoten pana prezidenta přijmout a hodlá to časově usnadnit tím, že pro něho z Berlína pošle letadlo. Cestu letadlem však, jak již víme, po doporučení Háchova lékaře a také vzhledem k nepříznivému počasí ministerská rada zamítla. Doporučila využití zvláštního vlaku a nařídila ministerstvu vnitra, aby zajistilo zvýšenou ostrahu trati Praha – Lovosice, po níž se bude souprava pohybovat.

Do poslední chvíle nebylo jasné, kdo Háchu doprovodí.

V patnáct hodin přijel šofér z Pražského hradu k pracovníkovi prezidentské kanceláře dr. Josefu Klimentovi se vzkazem, aby se okamžitě připravil na blíže nepojmenovanou služební cestu. O patnáct minut později se Kliment nacházel již na Hradě a konvoj aut s Háchou, Klimentem, paní Rádlovou-Háčovou, komorníkem Příhodou a policej-

ním inspektorem se vydal k Masarykovu nádraží, kde už čekali další účastníci, především ministr Chvalkovský. Původně se určilo a Andor Hencke to – jak také víme – hlásil nadřízeným, že pojedje též přednosta prezidentovy kanceláře a současně ministr bez portfeuille Jiří Havelka. Krátce před odjezdem mu však Hácha telefonicky sdělil, že se od jeho účasti upouští a na další ať se zeptá Berana. Havelka tak učinil a premiér mu odpověděl: „Šéf Německé tiskové kanceláře An-sorge důvěrnou cestou upozornil našeho přednostu tiskového odboru Schmoranze, že pražská vláda je nyní v Berlíně nepříznivě posuzována. Kdyby se tedy objevil v Berlíně kromě Chvalkovského, který u toho nemůže nebýt, ještě další člen kabinetu, působilo by to prý jako červený šátek při býčích zápasech.“

V 15.45 hodin kolona aut dorazila k nádraží.

Zvláštní vlak a zejména prezidentův vůz, který byl připraven k odjezdu během předchozích dvou hodin, působil sice luxusně, ale soupravu nebylo možno za tak krátkou dobu dostatečně vytopit, takže dáma i pánové zůstávali zatím v kabátech. Kdy přesně vlak se vzácnými pasažéry, s nimiž se přišli na peron rozloučit premiér Beran, ministři Eliáš i Havelka a také nepostradatelný chargé d'affaires Hencke, skutečně z Prahy odjel, je sporné a záznamy o tom se v řádu minut liší. Hácha krátce mluvil mezi čtyřma očima s Beranem a premiér zřejmě v těch chvílích zopakoval i to, co bylo během dne neformálně dohodnuto: že tedy vláda jaksi podmíněně dává k dispozici svá křesla, aby prezident její případné demise mohl použít, pokud by toho bylo třeba, při jednání s říšským kancléřem. Z časového hlediska je sporné dodatečné tvrzení dr. Klimenta, že určité zdržení souviselo s tím, že ještě před odjezdem došla zpráva o počáteční fázi obsazování Moravské Ostravy německým vojskem. O této události, která do značné míry měnila daný status quo, se zřejmě Hácha a jeho doprovod dozvěděli až po příjezdu do hlavního města „třetí říše“.

Poté už se konečně dala souprava o pohybu.

Vše se odehrávalo pod příkrovem utajení.

Jenomže v Čechách...?

Ještě předtím, než se roztočila kola lokomotivy, přiběhl z Masarykova nádraží do blízkého Lidového domu v Hybernské ulici jeden ze

železničářů a vzrušeně se obrátil na přítomného redaktora Hlasu mladých Jaroslava Mecera: „Něco se děje, přistavovali jsme zvláštní vlak pro Háchu, zřejmě jede do Berlína.“ V téže budově zasedalo právě předsednictvo levicové Národní strany práce. O přestávce vyhledal redaktor Mecer člena předsednictva strany dr. Vaverku, s nímž se osobně znal. Sdělil mu, co slyšel od železničáře, a informoval ho i o tom, jaké další zvěsti kolují mezi lidmi. Třeba o Ostravsku, kde se prý už zcela nezakrytě stahují k našim hranicím německá vojska.

Dr. Vaverka ho zchladil: „Jardo, co to tady vyvádíš?! Copak potřebujeme nějakou paniku?! Už je všeho i tak dost, a ty ještě šíříš takovéhle nesmysly.“

ÚTERÝ 14. BŘEZNA 1939, PODVEČERNÍ HODINA MEZI ŠESTOU A SEDMOU

Leccos se v těch chvílích dělo. Nad Německem se směrem k Holandsku a dál do Londýna prodíralo hustou sněhovou vánicí letadlo s jedenáctkou československých zpravodajských důstojníků, jimž nabídli dočasný pracovní azyl jejich britští kolegové. Zvláštní vlak, v němž kromě jiných seděl i prezident Hácha, mnohem pomaleji směřoval k poslední české stanici, již byl tehdy Terezín-Bohušovice, tedy místo, o němž ještě nikdo netušil, že se o pár let později stane cílem děsuplných židovských transportů, a tedy předstupněm smrti desetitisíců nevinných lidí. Pražský policejní prezident necestoval nikam, vzhledem k napjaté situaci zůstal na rozdíl od mnoha jiných – ba i výše postavených – činitelů sedět ve své úřadovně. V 18 hodin 25 minut mu tajemník rozčileně ohlásil, že právě došel dálnopis, na který je třeba okamžitě reagovat a jeho obsah tlumočit nadřízeným: „Dle hlášení policejního ředitelství v Moravské Ostravě překročilo německé vojsko u Hrušova státní hranici a pochoduje po silnici Radvanice – Michálkovice (tedy směrem na Těšínsko), v Těšíně je panika. Německé vojsko cestou odzbrojuje čs. bezpečnostní orgány.“

Ostravsko se tedy stalo prvním cílem hitlerovského tažení.

Překvapivé?

Jen do určité míry. V Moravské Ostravě panovala toho dne vyostřená nervozita již od samého rána. Telefonní spojení s Prahou bylo co chvíli přerušováno a později zcela znemožněno. Odpoledne se už po městě masově šířily pověsti, že ještě před večerem přijdou Němci. Pak jeden z občanů přiběhl do ostravského rozhlasu se zprávou, že na vlastní oči u Hrušova viděl, jak nacistická vojska vjíždějí na kublovský most. A přímo v Hrušově se prý řadí k postupu další tanky. Redaktor Milan Rusinský, který měl toho dne službu, zatelefonoval ostravskému policejnímu řediteli, ten ho však odbyl tehdy tak obvyklým argumentem: že nemá rozšiřovat počet panikářů. V půl páté přiběhl do rádia jiný občan a oznamoval, že Němci překračují naše hranice také na petřkovickém mostě. Rusinský opět volal policejní ředitelství, a znovu vyslechl v podstatě to samé.

O pár desítek minut tu už však byla jistota.

Na Nádražní třídě se seskupil zástup lidí a valil se do středu města. Bylo slyšet výkřiky: „Němci táhnou do Ostravy, jsou nám v patách!“

A brzy nato se v ulicích skutečně objevili první hitlerovští vojáci na motocyklech, s helmami na hlavách, pak pancéřové vozy s kulomety a nakonec i několik tanků. V půl osmé telefonoval přednosta poštovního úřadu Moravská Ostrava 1 na ředitelství pošt a telegrafů v Brně, že situace je kritická, policejní ředitelství, budova radnice a všechna další významná místa jsou obsazena vojáky, kteří v plné zbroji vtrhli do města. Nyní část říšského vojska postupuje ve směru na Místek, část zůstává ve městě.

Moravská Ostrava rychle měnila svou tvář.

Spolu s vojáky přijeli samozřejmě i ti, kteří byli jako rozsévачi strachu vyškoleni ke speciálnímu poslání. Podle předem připravených seznamů už brzy poté bušili gestapáci na dveře emigrantů z Německa, komunistů a známých antifašistických osobností, zatýkali a uskutěčňovali první domovní prohlídky. Ještě večer se usadili také na hlavním ostravském nádraží i u přilehlých komunikací a bez jakéhokoliv oprávnění začali kontrolovat cestujícím dokumenty a osobní zavazadla.

„Reichsführere, splnil jsem váš úkol,“ ohlásil z Ostravy Ludolf von Alvensleben.

Muž tohoto romanticky znějícího jména se vyznačoval dobrodružnou náturou a nedostatkem zábran: jako někdejší příslušník ultrapravicového freikorpsu z roku 1920 spojil v dalších letech svůj osud s nacistickým hnutím. Již v říjnu 1938 založil v Moravské Ostravě ilegální oddíl SS a 14. listopadu 1938 ho říšský vůdce Himmler povýšil na SS-oberführera, učinil ho svým adjutantem a posléze mu svěřil velení nad esesáckou bojůvkou, která domluveně sehrála 14. března 1939 v podvečer a večer předvojovou roli při okupaci Moravské Ostravy a okolního prostoru.

Zdůvodnění záboru našeho území na severu Moravy?

Nic nového pod sluncem. Prý veskrze mírumilovná a především lidskými ohledy vyvolaná snaha, aby se „zabránilo dalším projevům českého teroru v jejich bezuzdném řádění“. Redakce listu Saazer Tagblatt si podle oficiálních sdělení německé tiskové kanceláře připravila materiály s tomu odpovídajícími titulky a mezititulky: „Moravská Ostrava si oddechla... Osvobozena od komunistického teroru německými jednotkami a policií... Rudí štváči uprchli...“ Najdeme tu i dramatické vyprávění, jak se krátce před příchodem vojsk wehrmachtu do Moravské Ostravy pokoušely „bandy teroristů a českých šovinistů zaútočit na Německý dům, přičemž četní příslušníci německé menšiny, kteří se tu právě zdržovali, byli zraněni kameny vrhanými do oken“. Jen rychlý zásah příchozí německé policie zabránil prý vražednému útoku na tento ryze civilní objekt, sloužící hlavně kulturním účelům.

VÝVOJ DĚNÍ NEMOHL NEPŘINĚST NEKLID NA POLITICKÉ SCÉNĚ REPUBLIKY

V bytě úřadujícího místopředsedy vládní Strany národní jednoty dr. Josefa Černého na Václavském náměstí se v úterním časném od-

poledni sešla část předsednictva strany spolu s některými dalšími politiky. Po letech k tomu jeden z účastníků řekl: „Nebyla to ovšem schůze v pravém slova smyslu, vzrušeně jsme zčásti v celku, zčásti jen tak v hloučcích diskutovali, porůznu jsme si vyměňovali názory, ze zasedání však nevzešlo žádné jednotné usnesení.“

Nicméně Josef Černý asi nesvolal poradu jen tak náhodou.

Beranův kabinet nedokázal čelit událostem, zklamal tedy – a bylo třeba vyvodit z toho důsledky. A kdo jiný by měl být v tak neklidné době povolán do čela nové vlády, než právě on: čtyřiačtyřicetiletý bývalý advokát, agrární politik a muž s několikanásobnou zkušeností s řízením ministerstva vnitra. Dalším z účastníků jednání byl Karel Chalupa, bývalý předák strany, která se zaměřovala na živnostníky, a i on potvrdil: „Sestavila se listina se jmény členů zamýšlené nové vlády, mně bylo určeno ministerstvo obchodu. Mám dojem, že premiérem měl být dr. Černý, neboť celá věc působila jako jeho akce proti Beranovi.“ Také Radola Gajda vypověděl po válce před soudem: „Černý ostře útočil na Berana. Mluvilo se o tom, jak by nová vláda měla vypadat. Za předsedu byl vyhlédnut Černý, členy měli být snad Klapka, Hodač, Chalupa, Lukavský, Hrabík.“ Ale ani na Gajdu se nezapomnělo: uvažovalo se s ním pro ministerstvo národní obrany, s čímž nemohl nesouhlasit, neboť to bylo již dávno jeho snem.

Nebylo však jasné, co by chtěla nová vláda podniknout.

Například se Slovenskem, které se po Hitlerově přímé výzvě před několika hodinami odtrhlo od republiky. Padaly různé nápady, pak s naivní vojákou řízností vystoupil generál Radola Gajda a nabídl, že se tam neprodleně odebere a během čtyřiaadvaceti hodin zjedná pořádek. Odpovědí mu bylo výmluvné mlčení a Gajdu v jeho nereálném návrhu nikdo nepodpořil.

Po čtvrté hodině odpolední se Černého bytu ozval telefon.

„To snad není možné!“ zareagoval hostitel po úvodních větách krátkého rozhovoru.

Právě se totiž dozvěděl o Háchově a Chvalkovského odjezdu z Masarykova nádraží. I když se někteří z účastníků schůzky již chystali odejít, nakonec se rozhodli, že zůstanou. Černý pak volal všem nepří-

tomným členům vedení Strany národní jednoty, aby se k němu ihned dostavili. Atmosféra byla hlučně pobouřená. Jak je možné, že ti dva odjeli do Berlína, aniž se kdo poradil s vedením Strany národní jednoty jako vedoucí složky politického života?! Kdo si to chce hrát svou vlastní partii?! Hněv se samozřejmě obracel především proti předsedovi vlády Rudolfu Beranovi, jemuž se toto nenáhodné opomenutí nejvíce kladlo za vinu.

PREMIÉR BERAN SEDĚL ZATÍM VE SVÉ KANCELÁŘI

Těžko si představit, co se mu hnalo hlavou.

V 18.20 se ozval z Říma, kde pobýval v souvislosti s nástupem nového muže na papežský stolec, ministr zemědělství dr. Ladislav Karel Feierabend. I jemu se chvěl hlas vzrušením, když svému nadřízenému sděloval, co se před několika minutami dověděl od důvěryhodné osobnosti: „Údajně bude ještě dnes či nejpozději zítra okupován zbytek republiky německou armádou.“

„Kdo vám to pověděl?“

„Francois Charles-Roux, s nímž se znám z doby, kdy působil v Československu. Víím o něm, že byl zásadním odpůrcem Mnichova. Nyní je francouzským vyslancem u Vatikánu a řekl mi to zcela jasně. Vy o tom v Praze něco víte?“ zeptal se Feierabend.

„Situace není růžová,“ neurčitě vzdychl premiér, „to si jistě umíte představit. Jiná po odtržení Slovenska snad ani být nemůže. Hácha s Chvalkovským odcestovali do Berlína a Hitler tam určí náš osud. Budeme asi stejným státečkem jako Slovensko.“

NÁŠ OSUD...?

Zvláštní vlak osudu po sedmnácté hodině, kdy se venku již stmívalo, přibrzdil u peronu na nádraží v Lovosicích, první říšskoněmecké stanici na odtrženém sudetském území. Do soupravy vstoupil ve stranické uniformě bezvýznamný místní činitel NSDAP, aby řízným nacistickým pozdravem pozdravil prezidenta Háchu na půdě Německa.

I to působilo urážlivě.

Hácha nestál hitlerovcům za to, aby mu vyslali vstříc někoho významnějšího.

Po několika minutách se vlak znovu rozjel. Pokud bylo vidět ven, plni obav a nejistoty pozorovali prezident, Chvalkovský, Kliment a všichni ostatní skoro až horečný ruch na silnicích i sousedních kolejích. Nákladní i osobní auta, motocykly, obrněné vozy a dokonce i tanky německé armády se v celých kolonách přesouvaly k českým hranicím. Nikomu nebylo do řeči. Dalo se to pochopit: pohled z okna jako by byl pro ně, zejména pro prezidenta Háchu, vhodnou psychologickou přípravou k tomu, co je u cíle cesty v šokující podobě čekalo.

STOTISÍCOVÁ OSTRAVA UŽ MĚLA SVŮJ ŠOK ZA SEBOU

První podvečer a večer okupace.

Německé vojsko vjíždělo do města dvěma proudy: po silnici od Petřkovic a od Kublova. Nasazeno tu bylo tolik síly, že by to stačilo na skutečnou bojovou operaci; jen v Kublově a jeho okolí se soustředilo na sto tanků.

Kdo s kým však měl bojovat?

V srpnu 1945 prohlásí při výslechu později v Norimberku popravený německý polní maršál Wilhelm Keitel, že k obsazení Moravské Ostravy a zejména hospodářsky důležitých Vítkovic došlo z preventivních důvodů, aby se tím předešlo podobné polské akci. Nic však nenasvědčovalo,

že by se k tomu Poláci v dané chvíli chystali. V 18.40 hodin dle hlášení dokončily jednotky VIII. armádního sboru a 1. oddíl Leibstandarte Adolf Hitler rámcovou operaci. Okupační síly připraveně ovládly nejen Ostravu, ale i řadu okolních měst, městeček a vesnic, a vnucovaly lidem svůj řád. Všude byly vylepovány německo-české vyhlášky, podepsané vojenským velitelem. Vyžadovala se bezpodmínečná poslušnost, zavírací doba v hostincích se stanovila na dvacátou hodinu, od jednadvacaté hodiny do šesté hodiny ranní nesměl nikdo opustit svůj příbytek, pod hrozbou přísných trestů se nařizovalo odevzdání všech zbraní. Došlo k zatčení osob, jež byly označeny za „iniciátory předchozích teroristických akcí“, přičemž třeba ve Slezské Ostravě to byli i někteří členové městské rady. Prvního náměstka ostravského starosty přinutili, aby přečetl do rozhlasu oznámení, že z rozkazu říšského kancléře Adolfa Hitlera bylo město a jeho okolí osvobozeno od násilí. Oba náměstkové starosty převzali poté z příkazu velitele okupační armády osobní odpovědnost za udržení klidu a pořádku ve městě. Pozvali k jednání i okresního hejtmana a německý generál, který se ani pořádně nepředstavil, mu oznámil, že podléhá od tohoto okamžiku rozkazům německého velení, což znamená, že se musí postarat o plynulé zásobování obyvatelstva a běžný chod výroby i úřadů.

„Jak toho mám docílit?“ zeptal se hejtman.

„Chci, aby se všichni chovali tak, jako by se nic zvláštního nestalo,“ vysvětlil mu generál.

Vskutku rada k nezaplacení.

VEČER ČEKALA VLAK Z PRAHY DALŠÍ ZASTÁVKA

Drážďany.

Teprve zde vstoupil do salonního vagonu funkčně aspoň trochu odpovídající člověk, který kvůli tomu přijel z Berlína. Byl to legační rada von Halem, zástupce říšskoněmeckého ministerstva zahraničí.

„Vůdce vás v Berlíně netrpělivě očekává,“ s úklonou sdělil Háchovi.
„Bude mně potěšením. Jsem připraven k otevřenému jednání,“
odpověděl prezident Česko-Slovenské republiky, která republikou již
dlouho nebude.

LECKDO BYL TEHDY PŘIPRAVEN

Také ti, kteří se chystali s germánskou řízností a při popření jakýchkoliv ohledů plnit dané úkoly, tedy policejní a represivní síly převážně z řad jednotek SS, s nimiž se při očekávaném postupu vpřed počítalo skoro do první linie. Osmdesát úředníků vídeňského gestapa obdrželo v úterý 14. března důvěrný příkaz, aby si okamžitě sbalili zavazadla s osobními potřebami na dobu asi tří týdnů a během sto osmdesáti minut se v černé uniformě SS dostavili do prostor služebny na Morzinově náměstí 4. Tady každý z nich obdržel sto marek, ale nikomu nebylo zatím sděleno, co toto vše znamená a jaký bude cíl jejich cesty. V osmnáct hodin je převezli na IV. služebnu bezpečnostní služby SS, tedy sicherheitsdienstu, kam vzápětí dorazilo i třicet úředníků gestapa ze Stuttgartu – zřejmě jako posila pro nadcházející tajnou akci. Proslýchalo se mezi nimi, že pojedou na Slovensko, ale nikdo nevěděl nic určitého. Večer každý z přítomných obdržel vojenským velitelstvím vydaný zvláštní průkaz s označením Einsatzkommando I. Prikázali jim, aby se napříště každý legitimoval nikoliv svou běžnou služební legitimací, ale tímto průkazem.

„Kam pojedeme?“ zeptal se nejsmělejší z nich.

„Dotazy zatím nejsou dovoleny. Vše se dozvíte v potřebnou chvíli,“ odpověděl velitel akce, který jako jediný věděl, že se chystá nasazení této bezpečnostní skupiny do českých zemí, konkrétně do Brna a okolí.

Těm, kteří mu podléhali, zůstávalo ještě pár hodin nejistoty. Připraveni na to, co bude jejich posláním, byli však víc než dobře. Dovolíme-li si malý průhled do budoucna, můžeme to popsát jmenovitě. Mezi

těmi, kdo ve večerních hodinách 14. března čekali ve Vídni na další rozkazy, byl i Leopold Eibl, SS-untersturmführer z Langenloisu u Křemže v Rakousku, který během šestiletého působení na gestapu v Brně zaviní smrt 63 osob, 29 osob pošle do koncentračních táborů a 24 předá soudu, za což obdrží zvláštní dekret za mimořádné zásluhy a válečný kříž II. třídy. Mezi shromážděnými nechyběl SS-untersturmführer Hans Langer z Vídně, vrchní kriminální tajemník, který svými nevybíravými aktivitami zaviní smrt 20 osob, 12 jich pošle do koncentráku, 34 předá soudu, 137 jich bude vyšetřovat. A dál – na své velké chvíle tu čekal i SS-hauptscharführer Friedrich Dorsch, který zaviní smrt 96 vlastenců, mezi nimiž bude řada příslušníků odbojových skupin mládeže z Brněnska, 219 jich pošle k soudu, 55 do koncentračních táborů...

Je třeba v tomto výčtu pokračovat?

I V ULICÍCH ČESKÝCH A MORAVSKÝCH MĚST SE ČEKALO

Na mnoha místech vládl neklid.

Dochovaná policejní hlášení hovoří o tom, že 14. března kolem dvacáté hodiny došlo na Václavském náměstí před hotelem Adria ke srážce zhruba patnácti demonstrujících německých vysokoškolských studentů s českým obyvatelstvem. Uvádí se tu: „Protože napomínání policie se minulo účinkem, byla stráž nucena použít obušků, přičemž byl zraněn student německé univerzity Mattausch. Na klinice dr. Schlofera ve Všeobecné nemocnici mu ošetřili podvrknutý levý ukazovák, pohmožděninu, výron na pravém spánku, oděrky na horním rtu – a propustili ho domů. Postupně odešlo z kliniky třináct dalších lehce zraněných Němců a tři Češi. Pouze čtyři němečtí studenti zůstali v nemocniční péči.“ Redaktor Českého slova se na toto dění díval z oken Melantrichu a formuloval pak své dojmy rovnou do sá-

zecího stroje. Události měly však tentokrát větší rychlost než rotačky a článek, který vyšel o několik hodin později, tedy již v době pohybu okupačních armád, působil pak jako nechtěná parodie: „Němečtí akademici snad nemusejí mít žádných obav před dalšími násilnostmi... Když by v dnešních osudových chvílích chtěl někdo vyvolat třenice mezi Čechy a Němci a rušit klid a pořádek, byl by nejhorším škůdcem národa. Národ by jej musel považovat za velezrádce.“

Ale nebyli tu jen němečtí vysokoškoláci...

Po Háchově odjezdu do Berlína rozhodl se i politizující generál Radola Gajda, uražený předchozím zrušením jeho vyjednávací role, že zorganizuje demonstrace v pražských ulicích a podnikne i další kroky. Odebral se do své oblíbené vinárny U Zoufalých, odkud hodlal vše dirigovat, zatímco vlastním uskutečněním akcí pověřil dr. Karla Lochera. Po dvacáté hodině prošla Václavským náměstím asi stovka fašistů v sevřeném útvaru. Skandovali heslo: „Jdeme na Židy!“ Lidé je většinou ignorovali. O hodinu později se Radola Gajda telefonicky obrátil na německé vyslanectví v Praze s žádostí, aby vůdce dal jemu osobně i jeho straně, Národní obci fašistické, souhlas k okamžitému uchopení moci.

Nikdo se s ním však nemínil bavit.

Mělo to své důvody. Až se po válce otevrou tajné německé archivy, najde se tam i posudek skupiny hitlerovských poradců, kteří se specializovali na poměry v českých politických kruzích a o Gajdovi ve shrnutí své relace napsali: „Zcela nevhodný! Donedávna nepřátelský vůči Němcům, bezcharakterní, v českém národě bez vlivu. Není v našem zájmu s ním jakkoli spolupracovat.“

Mimo hru nechtěli zůstat ani takzvaní vlajkaři.

I oni měli velmi blízko k fašistické ideologii, ale Vlajka jako taková byla ještě menším a bezvýznamnějším uskupením než Gajdova Národní obec fašistická. Na příkaz ministerstva vnitra byli během 14. března 1939 čelní vlajkařští činitelé Jan Rys-Rozsévač, Thun-Hohenstein a několik dalších propuštěni z vazby, kde je od počátku roku drželi pro podezření z pumových útoků na židovské synagogy v několika českých městech. Po odchodu z vězení se bezodkladně sešli s dalšími spolupra-

covníky v kavárně Technika na Karlově náměstí, aby se poradili o své roli v nových podmínkách a při očekávání dalšího, jim nahrávajícího vývoje. V první řadě se rozhodli obnovit kontakty s německými nacisty, žijícími v Praze, a nabídnout jim akční spolupráci. Došlo samozřejmě, jak to tak bývá, i ke sporům o budoucí mocenské pozice, v čemž se kromě jiných prosazoval i dr. Pecháček, který podle očitých svědků dokonce vyhrožoval zrádcům z vlastních řad. A je zlomyslností dějin, že příští osud tohoto muže bude nezáviděníhodný: až začne v září 1939 gestapo zatýkat „rukojmí ze všech vrstev obyvatelstva“, jak tento zastrašující zákrok sami nazvali, přijde řada i na Pecháčka, který pak řadu let prožije v koncentračním táboře. Ale zpět do kavárny Technika: právě tady se totiž večer vlajkařské vedení dovědělo o tom, že jednotky wehrmachtu vtrhly na Ostravsko.

„Teprve nyní začíná naše práce,“ reagoval na to vůdce Vlajky Jan Rys, původním jménem Josef Rozsévač.

Málokdo však o jejich služby jevil zájem.

V čím dál víc oklešťované a nejistotou trápené republice se však nenacházela jen samotná Praha. Také v Olomouci se 14. března ve 20.15 uskutečnilo bojovné vystoupení asi dvou tisíc zdejších Němců, kteří pochodovali městem a provolávali hesla. V místní Turnhalle se jich shromáždilo na osm set a rozhodli se společně a za zpěvu hitlerovských písní čekat na další rozhlasové zprávy. Policejní ředitelství obdrželo od nadřízených pokyn, aby „demonstranty i schůzující nechalo vykřičet“.

I v Plzni se toho večera špatně dýchalo.

Těsná blízkost pomnichovské hranice s Německem jako by se tu projevovala skoro až hmatatelně. Po osmé hodině večerní se sešlo v dělnickém domě Peklo župní vedení levicového Národního hnutí pracující mládeže, kam jako delegát z Prahy přijel Miloš Krásný. Brzy poté dal najevo, že je zcela vyveden z míry atmosférou, která ve městě panovala. Co chvíli přicházely do Pekla zprávy o tom, že na druhé straně hranic, především na nedalekém Stříbrsku, jsou v pohybu početné oddíly wehrmachtu. Počítalo se s tím, že Plzeň bude v nejbližších hodinách obsazena, mluvilo se dokonce o možnosti bombardování. Jednání –

poslední, jež se mohlo uskutečnit ve víceméně legální podobě – skončilo v tísnivém ovzduší a Miloš Krásný, který později, za heydrichiády, zahyne na popravišti, se rozhodl odjet nočním vlakem do Prahy, aby tam mohl podrobně informovat o tom, co se na západě Čech děje.

Nacistické jednotky tím ve směru do středu Čech předjel jen o pár stovek minut.

SEDMÁ HODINA VEČERNÍ

Nebylo snad nikoho, kdo by s mnoha otázkami v duši i na jazyku neotevřel rozhlasový přijímač v době každodenní zpravodajské relace. Vážným, chvílemi se chvějícím hlasem promluvil hned v úvodu hlasatel stanice Praha I: „Pro národ český, pro zemi Českou a Moravskou byly vytvořeny zcela nové podmínky, které vztahy našeho národa a našeho nového státu k vnějšímu světu proměňují od základů. Prezident Hácha, kterému připadlo těžké břemeno uskutečňovat vývoj politických osudů českého národa po Mnichovu, naznačil, že chce respektovat skutečnosti, které tvoří historické a geografické včlenění českého státu do mocenské oblasti Německé říše. Rozhodl se zjistit sám osobně jasno o cestách, jimiž bude třeba našemu státu a našemu národu se ubírat.“

Nedivme se hlasatelovu nejistému hlasu.

V budově pražského rozhlasu panovalo značné vzrušení, protože asi před hodinou sem telefonicky volali kolegové z Ostravy: „Loučíme se s vámi, německé tanky jsou již v dohledu. Nevíme, co s námi bude, kdy se zase budeme moci ozvat, ozveme-li se kdy vůbec.“

V kontrolní místnosti se pak zaměstnanci, kteří měli službu, sešli u několika přijímačů a zachycovali zahraniční relace, jiní se snažili obtelefonovávat zpravodaje a spolupracovníky z různých míst republiky i okolního světa. Technici natáčeli zpravodajství na fólie. Poslíček mezitím přinesl večerní vydání novin. „Přečtete si tohle!“ vykřikl jeden z přítomných – a ukázal na zprávu německé tiskové kanceláře, že se

v říši uskutečnila poprava čtyř vyzvědačů, mezi nimi i Jiřího Gottwalda z Bratislavy a Hanse Höfera z Plánčice. Že by zlé znamení pro dny příští? Ale i kdyby ne, nic povzbudivého nepřicházelo ani odjinud. V dalekém Chustu na Karpatské Ukrajině, tedy bývalé Podkarpatské Rusi, se právě po devatenácté hodině, kdy pražský komentátor končil svůj projev, ujímal slova předseda autonomní vlády msgr. Augustin Vološin. Dnešní osamostatnění Slovenského štátu označil za situaci, která vyžaduje i dalších neodkladných změn. „Také naše vláda v Chustu,“ řekl v závěru Vološin, „proto podnikla všechny nutné kroky k tomu, aby Karpatská Ukrajina dosáhla nezávislosti, což zítra, jak o tom nepochybuji, odsouhlasí náš sněm.“

I tam tedy...

Už v této chvíli vlastně z někdejší Československé republiky zůstávalo jen pomyslné torzo: české země, zbavené již před půlrokem svých těžko postradatelných pohraničních oblastí a nyní oloupené i o část severní Moravy.

ÚTERÝ 14. BŘEZNA ROKU 1939 SE BLÍŽILO KE KONCI

Říšskoněmecký rozhlas vysílal poslední zprávy. Nic příliš konkrétního se neozvalo, ale i tak se dalo z náznaků vytušit, že se blíží cosi významného. Maršál Hermann Göring, blízký Hitlerův spolupracovník, který si ve svém pozérství málokdy nechal ujít příležitost přimotat se k historickým událostem, právě přerušil svou dovolenou v San Remu a urychleně se vrátil do Berlína. A na druhé straně byla dle sdělení vojenského velitelství 5. armády odložena slavnostní vojenská přehlídka ve Vídni, plánovaná právě na středu 15. března. Důvod k odkladu: změna v cestovním plánu říšského kancléře, který se prý z vážných státnických důvodů musí zdržovat v hlavním městě.

JAK BY TAKÉ NE, KDYŽ SI SEM ZVAL, VĚTŠINOU NA NOC, HOSTY

Včera to bylo Jozef Tiso, duchovní z Bratislavy.

Dnes prezident z Čech.

Ano: zvláštní vlak, vypravený z pražského Masarykova nádraží, který cestou nabral devadesátiminutové zpoždění, způsobené hlavně rušným vojenském provozem na německých železnicích, konečně ve 22.40 hodin dorazil na Anhaltské nádraží v Berlíně. Prezidenta republiky, jejíž jméno bylo nyní nesnadné vyslovit, protože dosavadní oficiální název Česko-Slovensko by po již vyhlášeném odtržení Slovenska zněl skoro až nepatřičně, uvítali šéf prezidia říšského kancléřství Otto Meissner, státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Ernst von Weizsäcker, šéf diplomatického protokolu Doernberg, berlínský vojenský velitel generál Seifert a představitelé našeho vyslanectví Mastný a Szathmáry.

Podivné chvíle.

Prezident Hácha a ministr Chvalkovský se během nich dozvěděli nejen o tom, že dosavadní předseda autonomní vlády Karpatské Ukrajiny msgr Augustin Vološin opakovaně proklamoval osamostatnění Karpatské Ukrajiny, čímž pokračoval rozpad dosavadní republiky, ale museli vyslechnout i zprávu o obsazení Moravské Ostravy a okolních míst německými vojsky, k čemuž přece jen trochu zaskočený ministr zahraničí vyslovil názor, že tato akce snad není opatřením prvořadě namířeným proti Čechům, ale že jde o preventivní akt vůči Polákům. Prezident se nevyjadřoval k ničemu. Mezi těmi, kdo se objevili na nástupišti, byl i nám už známý novinář Ludvík Jehl, který později sdělil své skličující dojmy: „Viděl jsem to úplně zblízka a bylo mi skoro pláče. Prezident Emil Hácha, muž, který až donedávna ve své soudcovské roli požíval značné vážnosti, působil nyní dojemem bezradného a lítost budícího človíčka, který se znenadání ocitl v Jiříkově vidění.“

Před nádražím stála čestná setnina.

Kapela zahrála slavnostní pochod v břeskném německém rytmu. Poté nastoupila celá prezidentova družina do připravených automobi-

lů a odjela do hotelu Adlon. Když vešli dovnitř, zněla dvoranou hudba, protože v hotelu, který patřil k oblíbeným místům berlínských celebrit, se konal jakýsi společenský večer. Za zvuku tklivých i dovádivých tanečních melodií se tedy Hácha a jeho doprovod odebrali do přidělených pokojů, aby se mohli upravit a čekat na další audienční pokyny.

DVA ČASOVĚ SOUBĚŽNÉ CÍLE TOHO DNE SE NAPLNILY

Hácha se nacházel v Berlíně.

A německé vojsko se z nástupních prostorů v těch oblastech Slezska, které tehdy patřily k Německu, dalo na pochod, překročilo hranice a vstoupilo do Moravské Ostravy a na Ostravsko, kde je nadšeně vítali jejich názoroví příznivci z německé menšiny – ale také je tu u Czajankových kasáren v Místku přivítala střelba. Ano, střelba! Muži III. praporu 8. pěšího pluku, který si už ze svého působení v Rusku a na Ukrajině přinesl čestný název „Slezský“, se postupujícím Němcům postavili na odpor. Přestřelka trvala desítky minut a pod tlakem přesily skončila v 18.45. V plukovní kronice se o tom uvádí: „Na naší straně nebylo vážněji raněných. Na německé straně byly ztráty, ale počet nám není znám.“ Nepodařilo se to přesně zjistit, podle některých pramenů padlo šestnáct Němců, podle jiných jich bylo jednadvacet. A pomsta – pomsta za mrtvé u Czajankových kasáren? Vojáci 8. pěšího pluku byli postaveni ke zdi a mířily na ně kulometry. Rozkaz k palbě však nepřišel. Zřejmě o tom rozhodla skutečnost, že říšské vedení požadovalo, aby se obsazování českých zemí obešlo bez větších incidentů, jichž by proti „třetí říši“ mohlo být využito v zahraničí. A tak se pomsta dotkla pouze kapitána Karla Pavlíka, který obranu kasáren vedl: v lednu 1943 ho nacisté umučí v koncentračním táboře Mauthausen.

PŮLNOC

Z radniční věže na Staroměstském náměstí se rozezněl orloj: úterý 14. března se měnilo ve středu 15. března 1939. Všechny večerní a noční demonstrační kravály, na nichž se tentokrát podíleli zejména Gajdovi fašisté, už utichly, jen policejní hlídka se tu a tam objevila. Nevídná mrazivá noc, odpovídající spíš klasickým zimním měsícům než polovině března. Vítr kvílel mezi střechami starobylých domů, poznamenaných dějinným geniem loci, vzduchem poletovaly vločky sněhu.

Praha spala.

Vesměs se usínalo v neblahé předtuše, že se již v nadcházejících hodinách může cosi dost nedobrého přihodit. Většina lidí se však i navzdory tomu oddávala spánkovému dobrodiní. Měli přece za sebou všední pracovní den, a další je zase čekal. Našlo se však dost výjimek z této spící většiny. Tak třeba v kancelářích ministerské rady, která sídlila v Kolo vratském paláci, se u telegrafu a telefonů držela nepřetržitá služba.

Zprávy, které přicházely, měly zneklidňující podobu.

Pár minut po půlnoci se ozval dr. Podlášek z ředitelství policie v Jihlavě a nadiktoval stenografovi, že němečtí ordneri a turneři stále ještě procházejí městem a vytloukají okna i výlohy nejen u židovských obchodů, ale poničili takto i filiálku české banky. A navíc – před pár desítkami minut došlo na Schillerově náměstí i k násilné události. Pětačtyřicetiletý zaměstnanec tabákové továrny Adolf Schovanec odcházel z hostince spolu s dalším českým občanem. Na ulici je napadla skupina Němců, vznikla potyčka, při níž jeden z Němců vytáhl zpod kabátu silnou hůl a udeřil Schovance s takovou silou, že mu způsobil tržné proražení lebky, což v nemocnici označili za vážné zranění. Násilník z místa činu ještě před příchodem policie uprchl.

Také Brno volalo o pomoc.

Účastníci demonstračního setkání, kteří se až dosud zdržovali v Německém domě, uprostřed noci vyrazili do ulic. Sice s poloopileckým rámusem, nikoli však jen tak náhodně, ale nejspíš s předem vypracovaným plánem obsazení veřejných budov. Jako první přišla na řadu radnice – a tuto skupinu vedl nacistický předák Oskar Judex. Poté se

zaměřili na budovu policejního ředitelství. Zde měl hlavní slovo advokát dr. Schwabe, který v moravské metropoli patřil k nejbouřlivěji se projevujícím Hitlerovým stoupencům. Již od začátku roku zdravil slovy „Heil März!“ a ještě předtím při veřejném projevu prohlásil, že jaro 1939, a zřejmě to bude právě březen, přinese triumf i brněnským Němcům. Nyní se tedy jeho předpovědi plnily. Schwabe zavolal zdejšího policejního šéfa dr. Sobotku a vyžadoval předání objektu policejního ředitelství – a to včetně skladu zbraní i munice a vozového parku. Podvkrát byl odmítnut, ale když se násilný tlak ordnerů stupňoval, rozhodl se Sobotka zabránit násilnostem a v půl čtvrté ráno jim budovu vydal. Dr. Schwabe radostně zvedal ruce nad hlavu. Nyní k tomu měl důvod, ale po válce před soudem, který ho i za mnohé pozdější – především protižidovské – zločiny tak jako tak pošle na šibenici, se bude vymlouvat, že rozkaz k obsazení policejního ředitelství dostal od dr. Drumma, pozdějšího šéfa zdejší civilní správy vojenského velitele. O půl hodiny později, přesně ve čtyři, pak další, asi stopadesáticenná bojůvka ordnerů obsadila také zemský úřad.

Jak se s těmito informacemi naložilo?

Co do úředního procesu zcela běžným způsobem: byly přepsány a subordinační cestou neprodleně sdělovány nadřízeným, zčásti také předsedovi vlády Rudolfu Beranovi, který – stejně jako jeho podřízení u telefonů a telegrafů – trávil část noci v kanceláři v Kolovratském paláci, pak odjel do svého bytu. Premiér vzal sdělení na vědomí, ale více ho zajímalo něco jiného – a odjinud.

„A co Berlín?“ zeptal se.

„Zatím se neozývají, pane ministerský předsedo. Poslední oficiální sdělení přišlo kolem dvacáté třetí hodiny s tím, že zvláštní vlak s panem prezidentem Háchou dorazil na berlínské Anhaltské nádraží.“

„Rozumím,“ řekl Beran. „Budeme tedy čekat.“

Zase – pokolikáté už? – bylo v těch dnech údělem českého politika protivně pasivní, a o to netrpělivější čekání. Beran se raději ani nechtěl pohybovat jinde než ve své kanceláři či bytě, i když čím dál naléhavější pozvání přicházela především z Václavského náměstí, kde v rozlehlé rezidenci bývalého ministra vnitra dr. Josefa Černého stále ještě svi-